

**CARTA DE LA NOVA POBLACIÓ
DE LA VILA I BARONIA
DE BÉTERA**

[6 d'agost de 1610]

**Edició preparada per
© Joan M. Pons Campos,
Gener de 2013**

INTRODUCCIÓ:

El 6 d'agost de l'any 1610, el procurador i fill de la senyora de Bétera, Jaume Sorell, tenia tot disposat per a subscriure la *Carta de Nova Població*, davant el notari Gregori Tarrasa. Coneguda també amb el nom de *Carta-pobla* o, simplement, *Encartació*, venia a ser com un contracte formal pel qual el senyor de cada lloc afectat pel desterrament morisc establia en les seues terres un grup de colons. A través dels seus capítols, la *Carta* regulava les condicions a què estarien subjectes els nous pobladors quant a la tinència de terres, a l'exacció de rendes, a l'àmbit jurídic que devia regir la comunitat, així com també estipulava les penes que havien ser aplicades en cas de ser infringida qualsevol de les disposicions.

En total varen acceptar i signar el document 51 colons, que havien acudit a la vila per a establir-se amb les seues famílies. Un element realment inquietant de la *Carta-pobla* consistix en la comprovació de què, almenys, nou dels repobladors eren veïns de Bétera bastant de temps abans de subscriure-la. Efectivament, els seus noms apareixen en documents diversos que van des de l'any 1586 fins pocs dies abans de què es firmés la *Carta*. Els mateixos documents ens descobreixen que altres set famílies que no varen ser *encartades*, tornen a estar presents en nòmines de població obtingudes posteriorment. Amb la inserció en la *Carta-pobla* dels individus que ja eren veïns, es pretenia una equiparació dins el nou sistema impositiu, evitant així fer la distinció entre antics i nous pobladors. Però esta pràctica era considerada totalment il·legal, donat que les *encartacions* sols podien ser efectuades en aquelles poblacions que requerien un repoblament absolut. Amb el temps (segles XVIII i XIX), l'anòmala manera de procedir seria posada en tela de júi.

Pel que fa a l'origen dels "veritables" repobladors, no hi ha cap indici en el document. De moment tan sols tenim la dada que ens proporciona el filòleg Emili Casanova, qui assenyala que Bétera havia sigut repoblada per gent de la

propera Lliria, sense oferir la documentació on podem fer la consulta. En tot cas, es tractaria de persones que venien a sanejar la seua malparada economia –és sabut que hi havia qui era deutor de diversos crèdits a censalistes, normalment moriscos de la pròpia Bétera–.

Amb la publicació de la *Carta*, la senyora de Bétera convertia en monopoli exclusiu qualsevol servei que haguera estat a lliure disposició dels expel·lits. A més, adquiria el domini directe *menor* de totes les cases i terres del terme que havien pertangut a l'Orde de Calatrava fins aquell moment. Vol dir tot això que, en el mateix moment de efectuar l'assentament dels colons, la baronessa estava en ple poder per a aplicar-los uns capítols de la *Carta de Nova Població* en termes molt durs quant a càrregues i imposicions, ampliant extremadament el control sobre el lloc i consolidant, més encara, el seu domini feudal. Per a molts historiadors, s'estrenava una nova fase de la societat camperola que designen com *refeudació*, la qual hauria de provocar en el Regne de València molts d'enfrontaments entre senyors i llauradors a mitjans del segle XVIII, en els que Bétera va adquirir cert paper rellevant.

Dins l'aspecte agrari, la *Carta-pobla* havia produït uns canvis molt substancials. Els barons de Bétera, per ser ara amos dels *bens arrels*, feren desaparèixer el concepte de terres d'alou. En el seu lloc es generalitzava, el sistema emfitèutic, consistent en la cessió del domini útil de l'immoble per un temps indeterminat a canvi d'un cànon anual (*cens emfitèutic*), normalment en espècie. L'emfiteuta podia transmetre la terra hereditàriament i, fins i tot, alienar-la sempre que complira les condicions pactades. En cas contrari, es podia obligar al colon a tornar-la o bé era decomissada en favor de la senyoria. La modalitat comportava també altres drets que de forma irremissible calia afrontar: *fadiga*, *lluïisme* i altres més que s'expressen en la *Carta* (un glossari en les darreres pàgines dona explicació als diferents termes que apareixen). La cessió emfitèutica de terres no necessàriament gravitava en els vassalls de la baronia, per això, passat algun temps del repoblament, moltes terres ja estaven en possessió de persones forasteres.

En quant al repartiment de les terres, cada colon rebia porcions semblants en zones de diferent qualitat: una a l'Horta de Baix, altra a l'Horta de Dalt (diferenciant entre terres regades per sèquies o per sènies) i una tercera porció de secà. Estudis realitzats sobre l'extensió mitjana del territori agrari de Bétera ens permeten assenyalar que cada parcel·la de regadiu entregada tenia 0,25 hectàrees.

Entre les tres modalitats de *Carta de nova població* que poden diferenciar-se, la de Bétera es situa en el grup de les més completes ja que contempla aspectes molt diversos, tendents a crear unes normes elementals en els

campes jurídic, agrari i urbà. No obstant, es troba a faltar el component d'exempcions d'orde fiscal, que podria resultar més atractiu per uns nous pobladors, quan, a canvi, s'accentua en gran mesura connotacions de caràcter pecuniari i penal.

En definitiva, la *Carta-pobla* de Bétera consta de 28 capítols que s'estructuren de la següent manera:

- A)** *En els capítols I fins al V, precedits d'una introducció, es parla de les condicions per a ser vassall i habitador de la baronia.*
- B)** *Els capítols compresos entre el VI al XI regulen la forma de la tinença de les terres.*
- C)** *Els capítols XII al XVI fan esment a les rendes que ha de percebre la senyoria.*
- D)** *El capítol XVII es referixen a les condicions de l'ús dels monopolis.*
- E)** *Els XVIII al XXI i XXIV al XXVI, expressen els drets de regalia.*
- F)** *Els capítols XXII, XXIII i XXVII, fan al·lusió a com s'han d'organitzar els càrrecs oficials.*
- G)** *Per últim, el capítol XXVIII, estableix els censos carregats per la pròpia comunitat local.*

Es coneixen tres transcripcions de la *Carta-pobla*: la realitzada en 1729 (Arxiu del Regne de València. Escrivania de Cambra, expedient n. 260, ff.9-21), en castellà; altra de 1781 (ARV. Escrivania de Cambra, expedient n. 148 ff.17-40), en valencià, ambdues tretes del Registre de Protocols de l'arxiu real de València, en referència, tal vegada, a la versió original. Esta darrera versió ha estat publicada recentment (Joan M. Pons: *Bétera 1525-1635: moriscos, repoblació i crisi*, 2013). La tercera transcripció és la versió en castellà que manaria fer el Marques de Dos Aguas en 1876, amb còpia conservada per la Junta de Montes i que va ser objecte de publicació per primera vegada al llibre d'Amparo Domènech, *Bétera un poble per a tots*, l'any 1998.

El document que a continuació es transcriu correspon a la valenciana de 1781. He preferit no fer-ne cap correcció lingüística o ortogràfica, a excepció dels noms propis.

Die vi Mensis Augusti
Anno a Naty. Dmi. MDCX

In Dei nomine Amen: Nosaltres, D. Jaume Sorrell de Boil, cavaller de la Orde y milicia de Calatrava, Senyor del loch de Albalat de Mossen Sorrell, habitador de Valencia y de present atrobat en la vila y Baronia de Bétera en nom de Procurador de Doña Elena Boil Bladró y de Sorrell, relicteta del quo dam Don Lluís Sorrell, Senyora de la dita Baronia y del loch de Xirivella y Massanasa, segons consta de la dita mia Procura ab acte rebut per lo Notari de sus escript en cinch de los presents dies e any tenint ple poder per a fer les coses de sus escriptes, y altres segons en lo dit acte de la qual no mesin per llargament se conté, de una, y Joan Baptiste Ferrer, Justicia, Martí Pozuelo, Pere Aceñcos, Jurats, Lluce Carrós, Mustafas, Tomàs Remolí, Lohtinent de justicia, Pere Font, Joan Senich, Joan Ancos, Pedro Fuentes, Francesc Inça, Pasqual Hervàs, Baptiste Vilanova, Miquel Nicolau, Honorat de Vis, Miquel Gonzalbo, Antoni Sorni, Francesc Dufan, Joan Aloy, Jaume Domènch, Antoni Domènch, Narcís Domènch, Antoni Pallar, Joan Aceñcos, Joan Vicenç, Josep Domènch, Francesc Peris, Joan Peris, Domingo Claramunt, Micleion Crespo, Pere Casanoves, Jaume Mungós, Marc Garcia, Francesc Tello, Macià Carrós, Joan Torres, Joan Soler mayor, Joan Soler menor, Miquel Soler, Vicent Campos, Jaume Clement, Miquel Martínez, Joan Llistó, Marià Balaguer, Pere Montesinos, Llorenç Palau, Bartomeu Durà, Jaume Mateu, Pere Martínez, Antoni Almenar, Antoni Ginestar y Antoni Casanoves, Nos Pobladors per a la dita vila y Baronia de Bétera, de part altra. Attenent y considerant que per excecucio del Real Bando y mandato de Sa Magestad el Rey nostre senyor Don Felip de Austria, teregr de glorios e immortal memoria, rubricat y preconisat ab publica crida per los loes acostumats de la Ciutat de Valencia, en ventidos dies del

mes de setembre del any propassat de mil sisecents y nou, son estats trechs, llansats y expellits de tot lo present Regne y portats a terra de Berberia tots los Moros que en aquell hi habia per justisimes causes y raons en dit Real mandato contengudes y expresades, y com la dita vila de Bétèra, com la major part de aquella estava poblada de Moros, y aquells ab temperant ab dit Real Bando se hajasen embarcat tots y passat en terra de Àfrica, y auy ha restat dita vila despoblada, y nosaltres dits particulars desijem poblar aquella, y avasallarnos, estar y habitar en dita vila, y hajam pregat y supplicat a la dita senyora Donya Elena Boil y al dit senyor Don Jaume Sorrell, fill y Procurador seu, sien servits admetrens a nosaltres, y als nostres successors per vasalls seus y dels senyors que per temps seran de la dita vila y Baronia y per nous pobladors, vehins y habitants de aquella, y yo dit Don Jaume Sorrell en lo dit nom sia estat content de admetrels al dit vasallatge, y a la dita nova poblacio, vehinatge y habitacio de la dita vila y Baronia de Bétèra, y per a dit efecte sien estats fets, tractats, convenguts y concordats per y entre nosaltres dites parts los pactes de sus escrits en lo modo, forma y manera que de sus se conte. Per ço, de nostre bo hagrau, certa sciencia, y ab lo tenor de aquesta present publica Carta ara y per tots temps perpetuament valedora y en ningun temps revocadora, com millor podem y devem, ius et ficit, y per mes conforme a furs del present Regne y alias de justicia, confessem y en veritat reconeixem la una part a la altra, y la altra a la una, ab invicem el vicisim presents, y acceptamls als novins successors que en e sobre la dita nova poblacio de la dita vila y Baronia de Bétèra se han tractat, concertat, concluit, avengut y concertat per y entre nosaltres les dites parts, los pactos y condicions e coses immediates següents:

I. Primo: Que jo dit Jaume Sorrell, en lo dit nom, y per la dita ma Principal, y per tots los seus successors inperpetum en la dita vila y Baronia de Bétèra, haja de admetre, segons que admet a tots vosaltres los dits Particulars de supermencionats y a tots los vostres successors, ab los pactes y condicions que de sus se diran, y no sens aquells, aliter nee alias, a la dita Nova Poblacio de la dita vila y Baronia, y que vosaltres, per vosaltres y per tots los vostres successors, vos hajau de Avassallar en la dita Baronia en

continent fet lo present acte, y prestar a la dita mi Principal eô â mi en nom de Procurador de aquella los Homenatges y Jurament de fidelitat acostumats, renunciant a qual sevol vostre propi for y sospetentvos al for y jurisdiccio de la dita ma Principal y dels seus successors en la dita Baronia, reservantse facultat de admetre a la dita Poblacio les demes Persones quen pareixera y ben vist me sera.

II. Item: Que Nosaltres dits Nous Pobladors nos hajam de obligar, segons nos obligam per nosaltres y per los nostres successors, a residir personalment y continua al nostre domicili y Cap Major y la nostra familia en la dita vila y baronia de Bètera, y en respecte dels qui fasan lo contrari, en correguen en pena de comis les cases y Heretats que aquells tindran en dita Baronia y terme de aquella.

III. Item: Que Nosaltres dits Nous Pobladors, y los qui per temps seran, no pugam ni puguen vendre, alienar, ni transpassar les cases y Heretats que tindran en la dita Baronia y son terme, a foraster algun sens precedir Licencia de la dita senyora Donya Elena Boil ô del senyor qui per temps sera de la dita Baronia, y que primerament aquell se obligue, dins dos mesos comptadors del dia de la tal alineacio, â Avasallarse en la dita vila y Baronia, y â portar sa casa y familia a aquella y efectuar aço dins dit termini; sots pena de comis de la tal casa y Heretats.

IV. Item: Que totes les cases y terres de la dita Baronia y de tot lo terme de aquella, estiguen censides als censos respectivament que devall se dira ab Fadiga y Loysme y ab tot altre plen dret emphiteutich segons fur de Valencia, a la dita senyora Donya Elena Boil, senyora de la dita Baronia, y als seus successors en aquella, ab totes les prerrogatives que los senyors directes tenen en lo present Regne en los bens censits e emphiteuticals, y se hajen de fer ys fassen de dites cases y terres los stabliments que necessaris seran, segons lo tractat y concertat entre nosaltres les dites parts y ab los demes pactes Ordinaris dels stabliments.

V. Item: Que Nosaltres dits Pobladors y los nostres successors qui per temps seran, siam y sien tenguts u obligats a donar y pagar cascun any en lo dia y festa de Nadal a la dita senyora Donya Elena,

y als seus successors en la dita Baronia, per cascuna casa que possehirem, y possehiran, vint sous de cens ab Fadiga y Loysme y tot altre plen dret emphiteotich, segons furs de Valencia, lo qual dret y cens de vint sous sian aixi mateix tenguts y obligats nosaltres y los nostres successors a pagar, de la mateixa manera que dejus se ha dit, a la dita senyora y als dits seus successors en la dita Baronia, de cascuna casa que se edificara de nou y quant se partira alguna donat porta al carrer per a distint domicili y habitacio, y ultra del que dit es, sian y sien tenguts y obligats donar a la dita senyora y als seus successors cascun any una Gallina en lo dia de Nadal y un Pollastrè en lo dia de Sant Joan de Juny per cascuna casa.

VI. *Item: Que Nosaltres dits Nous Pobladors, y los qui per temps seran, hajam y hajen de pagar al senyor de la dita Baronia cascun any per les Heretats y terres de regadiu quens seran senyalades y stablides en la horta de Damunt, ultra del Delme y Primicies, ço es: per cascuna fanegada, Barçella y mitja de forment, del mateix ques cullira en dita terra o en lo seca, com no sia xexa, y lo hajam de donar al temps de la collita en la flera, y sinos collis forment bo en dita terra, lo hajam de donar de altra part que sia Rojal, y portarlo als graners de dita Baronia, y aço ha de ser per lo cens de dita terra, ab los drets de Fadiga y Loysme y tot altre plen dret emphiteotich, segons fur de Valencia.*

VII. *Item: Que sian tenguts y obligats nosaltres dits Pobladors a donar a la dita senyora de entrada per cascuna fanegada de terra de la dita horta de Damunt, quaranta sous per a pagar Rossechs que devien los Moriscos y altres pagos.*

VIII. *Item: Que nosaltres dits Pobladors qui tindrem terres en la dita horta de Damunt, hajam de pendre en la horta de Baix altra tanta terra de la que tindrem en la horta de Dalt, per la qual hajam de pagar de cens ab Fadiga y Loysme, y ab tots los demes drets emphiteoticals, segons fur de Valencia, cascun any al temps de la collita del forment, Almut y mig de forment per cascuna fanegada, collint o no collint forment en dites terres y de la mateixa manera y forma que se ha dit de sus en les terres de la horta de Damunt, ultra del Delme y Primicia.*

***IX.** Ittem: Que Nosaltres dits Pobladors que tindrem terres en lo terme de dita Baronia que veguen de les senies, siam tenguts y obligats, y los nostres successors en aquelles que sien també, a donar y pagar a la pagar a la dita senyora y als seus successors en la dita Baronia cascun any, ultra del Delme y Primicia, Almut y mig de forment per fanegada al temps de la collita de cens, ab Fadiga, Loysme y ab tots los demes drets emphiteoticals, segons fur de Valencia, collint o no collint forment, de la mateixa manera y en lo modo y forma que se ha dit en les terres de la horta de Baix.*

***X.** Ittem: Que cascu dels que colliran forment o ordi en les sobredites hortes de Damunt y de Davall, y en les terres de les senies y en les demes terres de seca del terme de dita Baronia, sia obligat a donar a la dita senyora y a sos successors en la dita Baronia, cascun any al temps de la collita, una carrega de Palla de dotze arrobes pesada en les Heres.*

***XI.** Ittem: Que Nosaltres dits Pobladors, per nosaltres y per nostres successors, siam tenguts y obligats pendre a nostre carrrech y adosarnos, segons nos adosam, los censals que respon la Universitat de la dita vila y Baronia de Bétera fins en suma de Mil y Doscents Lliures en propietat, ab la pensio corresponent a aquells tansolament, de manera que vinga a nostre carrrech o quitar dits censals fins en la dita suma de Mil y Doscents Lliures, ô pagar les pensions annues corresponents a aquelles, comensant a pagar la primera paga en lo dia y festa de Sant Joan de Juny del any primer vinent mil siscents y once, y aixi cascun any de alli avant en dit termini, a que la dita senyora no puga establir a Persona alguna terres en dita horta, aixi en la de Damunt com en la Davall ni de les que veguen ab senies, que no sia obligantsse per sa part a pagar lo quets tocara en les dites Mil y Doscentes Lliures per a quitar dits censals y pagar, en la entretant al respecte, les pensions corresponents a aquells y contribuir en lo present que se ha de fer a la senyor y sos successors en la dita Baronia en Nadal y en les Pasques de Ressurreccio y del Spirit Sant, segons de sus se dira, y pagar lo mateix cens en forment y de la mateixa manera y forma que nosaltres lo havem de pagar.*

***XII.** Ittem: Que Nosaltres dits Pobladors, y los que per temps seran de dita vila y Baronia de Bétera, siam y sien tenguts y obligats*

a donar a la dita senyora, y als seus successors en la dita Baronia, cascadament any lo present ordinari; ço es: en Nadal dos dotzenes de gallines; y en Pasqua de Ressurreccio tres cabrits; y en Pasqua de Spirit Sant altres tres cabrits, comensant en Nadal y en les Pasques de Ressurreccio y Spirit Sant primer vinent respectivament, y aixi cascadament any de alli avant.

XIII. Item: Que Nosaltres dits Nos Pobladors, per nosaltres y per nostres successors, siam tenguts y obligats pagar a la dita senyora Donya Elena Boil per entrada, aixi de les cases com de les terres ço vingues plantades y garrofals plantats, de les quals sens ha de fer establiment, Mil y Doscents Lliures reals de Valencia en tres iguals pagues, comensant la primera paga en lo dia y festa de Sant Joan de Juny del mil siscentos y dotze, y la segona en Sant Joan de Juny mil siscentos y tretze, y la tercera y ultima en Sant Joan de Juny mil siscentos y catorze. Les quals Mil y Doscents Lliures se hajan de repartir per nosaltres entre huytanta cases de llauradors Pobladors de la dita Baronia, per les parts y porcions que parxiera a la Universitat y sempre y quant, al temps que se haura de pagar la primera terça y paga de les dites Mil y Doscents Lliures, no hi hauran en la dita vila de Bétera huytanta cases, en tal cas se haja de llevar y deduhir de dita terça la part y porcio que justament hi haura de deduhir segons les cases que faltaran, fins al dit numero de huytanta, fins tant se cumpla dit numero y que les dites coses se haja de fer acte public per tots nosaltres en forma de universitat en poder del Notari de sus scrit, ab totes les clausules necessaries y oportunes, segons lo styl y practica del dit Notari, a tota utilitat y profit de la dita senyora Donya Elena per al qual effecte, en quant menester sia, los concedeix Licencia lo dit senyor don Jaume, en lo dit nom y com millor pot.

XIV. Item: Que per les vingues que se establiran ans de la collita del vi del present any, no se haja de pagar cosa alguna mes del Delme y Primicia en la forma acostumada, y los dos sous de cens a Nadal, segons de sus se dira y per que no se establiran ans de la dita collita del vi se haja de pagar al Quint; y per les garroferals aixi establits com per establir, se haja de pagar a la dita senyora Donya Elena la mitat de les garrofes que colliran en lo present any, y en respecte del demes anys de manera de sus se dira.

XV. *Item: Que de totes les terres del seca se hajan de pagar cascun any en lo dia de Nadal, dos sous per cafisada de cens, ab Fadiga y Loysme y tots los demes drets emphiteoticals, segons fur de Valencia, a la dita senyora Donya Elena y als seus successors en la dita Baronia, ultra del Delme y Primicia.*

XVI. *Item: Que per los garroferals que tindran y possehiran los veïns y habitants de dita vila en lo seca del terme de aquella, hajan de pagar, ultra dels sobredits dos sous de cens ab Fadiga y Loysme, lo dret del Delme y Primicia, segons se acostuma, y tambe se hajan de pagar al senyor de dita Baronia huit sous per caffisada garroferal cascun any en lo dia y festa de Nostra Senyora de setembre, y de les garrofes solteres que y haura en alguns camps del dit seca, se haja de pagar, ultra del dit Delme y Primicia, de Deu carregues de garrofes una comensant en lo any primer vinent mil siscentys y onze y aixi cascun any de alli avant, com en lo present any se haja de pagar a miges, segons a des us se ha dit. A empero declarant que les garrofes y altres arbres de la horta y senies no se haja de pagar mes del Delme y Primicia y no altre dret.*

XVII. *Item: Que Nosaltres dits Pobladors, y los qui per temps seran, no pugam ni puguen fer Hostal, posar Tabernes, ni Tenda, ni Fleca, ni posar Pilo de tallar Carn, ni fer Forn algun, encara que sia per usos propis nostres y dels nostres successors, ni Moli, ni Almacera, en la dita Baronia ni en son terme, per que totes aquestes Regalies han de restar y resten reservades per a la dita Senyora y sos successors, y que siam y los nostres successors sien tenguts y obligats a coure en lo Forn, comprar en la Tenda, Fleca, Taberna y Carnzeria de la dita vila, sots pena de sexanta sous per cascuna vegada que en cantra fasa, y sots la mateixa pena hajam y hajan de moldre en lo Moli de la senyora donant en dit Moli bon recapte hom no tingam facultat de anar a moldre hon be ens pareixera, y tambe se haja de fer lo oli en la Almacera de la senyora, si ni haura ara o per algun temps, sots la dita pena per cascuna vegada quen contravindra ates dites coses o qual sevol de aquelles, y aixi mateix que ningun dels veïns y habitants de dita vila ni altres alguns puguen vendre vi en dita Baronia sino en a canters y medios canters y a quartes, ni oli, arroz ni altra manera de vendria que se acostuma vendre en la*

Tenda, ni pa, si no en la Fleca, aço declarat que cascun divendres de cada semana, en lo qual se fa dijous en la dita vila, puguen los vehins de aquella comprar qualsevol cosa de les que portaran forasters a vendre ab ques venen un diner menys del que se acostuma en dita vila.

***XVIII.** Ittem: Que la dita Senyora, y tots los seus successors en la dita Baronia, per a cobrar los drets que deuran a la senyora puguen compellir als dits vasalls a haverlos de pagar ab prompta y real eixecucio, segons en deutes Reals y fiscals es acostumat.*

***XIX.** ittem: Que qualsevol dret de Sequiatge, Escusa, Tacha, Morabatí, dret de la Sal, Peyta y altres qualsevol carrecs com semblats, reals, personals y vehinals, los hajam de pagar nosaltres dits Nous Pobladors y los nostres successors vehins y habitants de la dita Baronia, conforme se acostuma pagar en lo present Regne, sens que la dita Senyora ni sos successors en la dita Baronia sien obligats a pagar cosa alguna per dits rahons.*

***XX.** Ittem: Per quant la Escriptoria de la dita Baronia de Bétora, aixi la del Justicia, com la del Batle, es regalia propia de la senyora. Per ço se declara que a la dita senyora Donya Elena y a sos successors en la dita Baronia toca y ses guarda lo nomenar tantes quantes vegades los pareixera Escriva per a la dita Escriptoria y mudar-lo sempre y quant voldran, y lo sera ben vist a sa mera voluntat, sens que en aço se puguen entrometre en manera alguna los vehins y habitants de la dita Baronia.*

***XXI.** Ittem: Que ningun vehi de dita Baronia pugui tallar pins, garrofers, oliveres, ni altres alguns de qualsevol genero y specie que sien, aixi en la horta com en lo seca, y aço se enten dels arbres veres tansolament, sens Licencia demanada y obtesa de la dita Senyora o dels senyors qui per temps seran de la dita Baronia, o de son Batle, sots pena de sexanta sous per cascun arbre, y lo arbre sia per al senyor, com tansolament puguen los vehins de dita Baronia esporgar y netejar dits arbres a us y costum de bon llaurador. Aço declarat que, per Jous, Cametes, Dentalls, Esteves y altres qualsevol coses per a la labor, puguen dits vasalls tallar dels dits arbres la fusta necessaria, ab Licencia del senyor o del Batle.*

XXII. Ittem: Que dita Senyora, y los seus successors en la dita baronia, puguen sempre que vullen, ya sea mera voluntat, evocarse en primera instancia qual sevol causes aixi civils com criminals dels vasalls de dita Baronia, officials ni vehins de aquella se puga fer contradiccio alguna ni pretendre cosa en contrari. _____

XXIII. Ittem: Que ningun vasall de dita vila y Baronia de Bétera, ara ni en temps algu, puga eximirse de ofieis publichs de aquella, ni puga allegar exempeio alguna ni Privilegi, sino tansolament aquells que tindran a son carrech los Baci y acaptz del Hospital General y lo Redempeio de catius, y no altres alguns. Ans tots los demes sien tenguts y obligats a acceptar y servir dits ofieis, sots pena de comis de les cases y terres que tindran en la dita vila y son terme los que contravindran a dites coses. _____

XXIV. Ittem: Que del ganado, ço es de la cria, se haja de pagar Delme y Primicia en la forma acostumada, ço es, de huit hu per dret. _____

XXV. Ittem: Que de les colmenes que yahuran en la dita Baronia y son terme, se hajen de pagar a la senyora dos diners per cascuna. _____

XXVI. Ittem: Que ningu dels Vehins de dita Baronia ni altra Persona alguna puga entrar en lo Barrach ni Arboleda de la font de dita Baronia a peixcar y pasturar los ganados, cavalgaduras y altres qual sevol alimanyes, ni a caçar ni a tallar ni arrancar lenya de dia ni de nit, ni peixcar en la font de dita vila ni en lo Banyador, sots penas de vint y cinch Lliures y un mes en la Preso per cascuna vegada ques contravindra a dites coses y qual sevol de aquelles. _____

XXVII. Ittem: Que en dita vila hi haja de haver un Justicia ab son Loctinent, dos Jurats y Mustafas y dotze Consellers, compresos los dos Jurats, los quals, exceptuats dits Consellers, hajen de ser y sien annuals, y la eleccio de aquells se haja de fer cascun any en esta forma: ço es, la del Justicia, en lo dia y festa de Nadal, enviant lo dia de Sant Tomàs antecedent al senyor de dita vila, nomina de tres Persones per a Justicia y altres tres per a Loctinent, nomenadores per los dits dotze Consellers, y de aquells lo senyor trobant les bones y donces y aptes, haja de nomenar; ço es, de la primera nomina e terna, hu per a Justicia en lo any seguent, y de la segona, hu per a Loctinent de Justicia, y si dita nomina no vindra com convinga ab

Persones idonees y sufficients, en tal cas pareixent li així al dit senyor, hajan de tornar a enviar altra nomina o nominés, y aço tantés quantés vegades pareixera al senyor que convinga; y lo mateix se haja de observar y observe en la eleccio dels Jurats, la qual se haja de fer en lo dia de Pasqua de Spirit Sant per a qual se han de enviar al senyor sis Persones en la manera y forma que de sus se ha dit, y també en la eleccio del Mustafas, la qual se ha de fer Baronia, imposats specialment sobre les dites cases y terres que se han de establir al Pobladors de dita Baronia, sia obligada la dita senyora Dona Elena y o sos successors en la dita Baronia a eiximir dites cases y terres de la dita obligacio, y en respecte dels Violaris, Debitoris y altres qual sevol obligacions, sien tenguts y obligats dita senyora y los dits successors en tant quant de justicia seran obligades dites cases y terres.

Per ço prometén la una part al altra y la altra a la una, ab invicem ac viceversa, per nosaltres y nostres successors respectivament, tenint per ferm y agradable observar, efectuar y complir tot lo convengut en lo present acte si e segons a cascun de nosaltres dites parts toca y sen guarda, y del modo, forma y manera que desus se conte, y per atendre y complir dites coses obligans, la una part al altra y la altra a la una, al invicem et vicisin, tots nostros bens y drets, mobles e immobles, presents y pendents, privilegiats y no privilegiats, aguts y per haver, hon se vulla que sien y seran.

Que foren fetes dites coses en la dita vila y Baronia de Bétora, en sis dies del mes de agost del any de la Nativitat de nostre Senyor Deu Chresuerist, mil seiscents y deu. Senyal de mi Don Jaume Sorrell:

✚+J:℞.

y els de nosaltres: Joan Baptiste Ferrer, Justicia, Martí Pozuelo, Pere Arcencos, Jurats, Bluch Carrós, Mustafas, Tomàs Remolí, Loctinent de justicia, Pere Font, Joan Senich, Joan Arcos, Pedro Fuentes, Francesc Inça, Pasqual Hervàs, Baptiste Vilanova, Miquel Nicolau, Honorat de Vis, Miquel Gonzalbo, Antoni Sorni, Francesc Dufan, Joan Aloy,

Jaume Domènec, Antonio Domènec, Narcís Domènec, Antoni Pallar, Joan Acencos, Joan Vicenç, Josep Domènec, Francesc Peris, Joan Peris, Domingo Claramunt, Melcion Crespo, Pere Casanoves, Jaume Mungós, Marc Garcia, Francesc Tello, Macià Carrós, Joan Torres, Joan Soler major, Joan Soler menor, Miquel Soler, Vicent Campos, Jaume Clement, Miquel Martínez, Joan Llistó, Marià Balaguer, Pere Montesinos, Llorenç Palau, Bartomeu Durà, Jaume Mateu, Pere Martínez, Antoni Almenar, Antoni Ginestar y Antoni Casanoves, Nous Pobladors de la dita vila y Baronia de Bètera, sobre dits que totes les dites coses y sengles de aquella, singulars singularis referèndes lo han y aprovan, ratificant y conferman de la primera linça fins a la darrera inclusivament.

Presentes foren per testimonis a totes les dites coses: Joan Baptiste Just, doctor en cascun dret, habitants de València, y Joan Peres Amat, cavaller resident en lo lloch de Albalat de mossen Sorrell y de present atrobats en la vila de Bètera.

QUADRE RESUM D'IMPOSTOS I CÀRREGUES FEUDALS EN LA CARTA-POBLA DE BÉTERA

<i>CAPÍTOL</i>	<i>DATA</i>	<i>CONCEPTE</i>	<i>PAGAMENT</i>
V	25-XII	Casa nova	20 sous *
V	En fer-se	Partició casa vella	20 sous *
V	25-XII	Per cada casa	Una gallina
V	24-VI	Per cada casa	Un pollastre
VI	Recol·lecció	Fanegada de Dalt	Barcella i ½ blat *
VIII	Recol·lecció	Fanegada de Baix	Almud i ½ de blat *
IX	Recol·lecció	Terra amb sènia	Almud i ½ de blat *
X	Recol·lecció	Terra de blat i ordi	12 arroves de palla
XII	25-XII	“Ordinari”, tots	2 dotzenes gallines
XII	Pasqua	“Ordinari”, tots	24 gallines
XII	Pentecostès	“Ordinari”, tots	Tres cabrits
XIV	25-XII	Terra amb vinya	Dos sous *
XIV	Verema	Pel vi extret	El <i>quint</i>
XV	25-XI	Cafissada de secà	Dos sous *
XVI	12-IX	Cafissada garrofes	Huit sous *
XVI	Cada any (?)	Garrofes soltes	Una càrrega de deu
XVI	Cada any (?)	Arbres d'horta	Delme i Primícia
XVII	A cada ús	Monopolis	[No s'especifica]
XXIV	Cada any (?)	Pel ramat	De huit, u
XXV	Cada any (?)	Per cada rusc	Dos sous

(*) “*Amb fadiga, luysme i dret enphiteotich*”

[Elaborat per Joan M. Pons Campos]

“Don Jaime Sorell y Boil. –Señor de Albalat por su padre, y Señor de Bétera, Girvella y Masanasa, por su madre; Caballero del Hábito de Calatrava y primer Conde de Albalat.

Acudió a la ciudad de Denia para recibir al Rey Felipe III, cuando vino a celebrar sus bodas a la ciudad de Valencia, en cuyas fiestas hizo demostración del afecto con que servía a sus Reyes, no faltando a los torneos de a pie ni a las justas de a caballo y libreas.

Después, cuando el levantamiento de los moriscos en la Muela de Laguar y de Cortes, asistió Don Jaime Sorell con espada y rodela el día del asalto en que fueron rendidos, a 21 de noviembre de 1610, saliendo herido de los mosquetazos.

Hízole merced el Rey Felipe IV en las Cortes celebradas en Monzón, en el año 1626, del título de Conde de su lugar de Albalat.

Casó con Doña Francisca Vallterra, hija de Don Juan de Vallterra y Berenguer y de Doña Camila Despuig, Barones de Torres-Torres y de Canet, hoy Condes de Villanueva, dejando de este matrimonio, cuando murió el año 16[36], los hijos siguientes:

1.Don Luis Sorell, que heredó [...]. 2.Don Crisanto [...]. 3.Doña Àngela. 4.Don Francisco [...]. 5.Don Remigio [...]. 6. Camila [...]”.

[De l’obra manuscrita d’Onofre Esquerdo Sapena (València 1635-1699), més coneguda per Nobiliario Valenciàno]

Blasó de Jaume Sorell i de Boil,
Baró de Béttera

Glossari

Almut= mesura de capacitat d'àrids equivalent a huit hectolitres.

Arrobes= mesura de pes, múltiple de la lliura, que equival a 1k i 180 grams.

Baci (baei)= persona oficialment reconeguda per a acaptar almoines per la vila. Ho podia fer, entre altres, per a les persones pobres, per a l'hospital General, per la redempció de captius...

Banyador= lloc de la font de la vila que es destinava al bany del bestiar.

Barçella= mesura bàsica de capacitat d'àrids, equivalent a 16'75 litres.

Batlç (batllç)= representat de l'autoritat del baró que residia en la vila.

Cafissada (cafissada)= mesura de superfície agrària. Una cafissada ve a ser 138'52 metres quadrats.

Cens/Censal/Censidçs= pagament anual que entrega el colon al senyor per les terres obtingudes, generalment en espècie.

Consellers= dotze membres que configuren el govern de la vila, a més del Justícia (alcalde), entre els quals estan compresos els dos Jurats.

Deimç= desena part de la collita que havia de ser entregada a la diòcesi.

Debitors/dçbitori= cessió de terres per un pacte de pagament en el futur. Mentre tant, l'adquirent entrega una pensió anual al cedent.

Enphiotçutich/enphitçotical (emfitçusi)= cessió perpetua o llarg termini del domini útil d'un immoble a canvi d'un censal en diners o espècie.

Escrivà/çscrivania= oficial encarregat de redactar i autenticar actes i contractes públics. També, oficial d'enregistrar tot tipus de comptes municipals.

Escusa (çxcusat)= renda que cobrava el rei en defensa del catolicisme, d'igual quantitat que la contribuïda per la tercera casa de la vila que més pagava pel delme.

Fadiga= dret de compra que té el senyor abans que quasevol altre vassall.

Fangada (fançcada)= mesura de superfície equivalent a mitja hectàrea.

Fleça= tenda on es venen els productes alimentaris després de sotmetre'ls al forn. Panaderia.

Jurats= dos membres del govern local encarregats de dur a terme una tasca concreta. Regidors.

Justícia= màxima autoritat local. Alcalde.

Liura= mesura de pes que equival a 355 grams.

Liura= moneda equivalent a 20 sous.

Lochtingt (bloctingt)= segon cap de la autoritat local. Tinent d'alcalde.

Loysmø (luïsmø)= en cas de venda de l'immoble pel colon, pagament en metàl·lic al senyor directe proporcional al preu.

Morabatí (o Monçdatgø)= impost reial a canvi de què el monarca no devalués la moneda. Era pagat cada set anys per tots els veïns que posseïen un conjunt de bens que superava els 105 sous.

Mustafas (mustassaf)= funcionari municipal que fa respectar les peses i mesures, els preus dels productes, la salubritat pública i demés disposicions acordades per les autoritats locals.

Pçyta (pçita)= contribució municipal sobre el patrimoni immoble del terme de la vila.

Primícia= part dels primers fruits del camp i del ramat que cobrava l'església per al manteniment del clero secular.

Quint= cinquena part de les collites.

Regaliø= conjunt de establiments que són propietat única i exclusiva del senyor del lloc (molí, piló de carn, tafona, fleca, etc).

Rossøchs (rossøc)= paga o renda vençuda i no satisfeta.

Søquiatgø= impost per fer ús de les aigües de les sèquies.

Sous= moneda que equival a 12 diners.

Tacha (tatxa)= contribució dels veïns a la Generalitat segons el repartiment establert per les Corts.

Universitat= organització directora i administrativa de la comunitat d'un poble o ciutat. Municipi, Ajuntament.

Violaris= crèdit en què el deute es supedita al temps de vida de dos persones que es determina en el contracte, que poden ser diferents al creditor i al deutor.